

Nawu Wa Rixaka Wa Swikweleti Ni Mulawuri Wa Swikweleti Wa Rixaka

1

Nawu Wa Tiko Wa Swikweleti

Nawu No. 34 wa 2005

Xikongomelo xa Nawu lowu i ku hlohlotella ni ku antswisa xiyimo xa matshamelo ni xa ikhonomi xa maAfrika Dzonga, ku khutaza vulombisi byo anakanyela, lebyi nga tumbetiki nchumu, bya mphikizano lowunene, lebyi tirhaka khwatsi, bya vutihlamuleri, lebyi humelelaka, lebyi vuyerisaka ni lebyi fikelelekaka kahle, ni ku sirhelela vatirhisi va byona.

WU TIYISISIWE hi Presidente hi 10 Nyenyankulu 2006 Siku ro sungula ku tirha ka wona: 1 Khotavuxika 2006

Nawu lowu wu simeka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka ku dyondzisa ni ku tsarisa lava ngenelaka bindzu ra vulombisi, u hundzisela milandzu eka Huvo ya Rixaka ya Vaxavi (National Consumer Tribunal) leswaku ku endlwa swiboho, u khutaza ku ololoxiwa ka milawu hi ku vulavurisana kunene, u kambisisa swivilelo ni ku sindzisa ku tirha ka Nawu.

Swikongomelo Swa Nawu Wa Rixaka Wa Swikweleti

- Ku hlohlotella bindzu ro anakanyela ni ro pfumala xihlawuhlawa ra xikweleti xa mulombi ni ku lawula mafambiselo ya xikweleti xa mulombi ni ku antswisa mimpimanyeto ya rungula ra mulombi;
- Ku hluvukisa ku hlomisiwa ka vantima hi tlhelo ra ikhonomi ni vun'wini bya bindzu ra vulombisi;
- Ku yirisa malombiselo na maxaviselo yo ka ya nga lulamanaga ya swikweleti.
- Ku hlohlotella ku nyika xikweleti ni matirhiselo ya xona hi vutihlamuleri, hi xikongomelo xo sivela/yirisa ku lombisa hi vusopfa;
- Ku hlela ku langutisisiwa ka xikweleti loko munhu a nga ha swi koti ku hakela leswi a swi lombeke;
- Ku lawula vuxokoxoko bya valombi lebyi nga eka huvo ya swikweleti (credit bureau);
- Ku hlela ntsariso wa tihuvo ta swikweleti, valombisi ni vukorhokeri byo tsundzuxa hi ta swikweleti (debt counselling);
- Ku simeka maendlelo ni mimpimanyeto ya tiko malunghana ni vulombisi;
- Ku simeka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka wa ni Huvo ya Rixaka ya Vaxavi;
- Ku cinca Nawu wo Dyelela, 1968, ni Nawu wa Ntwanano wa Xikweleti, 1980; ni ku nyika nkongomiso etimhakeni leti yelanaka.

Tinhlankulu Ta Nawu Wa Tiko Wa Xikweleti

- Ririmi ra mintwanano ya xikweleti ri fanele ri olova ri tlhela ri twisiseka;

2

- Ririmi ra mintwanano ya xikweleti ri fanele ri olova ri tlhela ri twisiseka;
- Khothexini yi fanele yi endlwa eka mintwanano hinkwayo ya xikweleti, naswona ya boha ku ringana masiku ya 5;
- Rungula ro navetisa ni ro gangisa valombi ri fanele ri tamela vuxokoxoko bya ntsengo wa xikweleti;
- Ku xavisa hi xikweleti ekaya kumbe entirhweni wa mulombi a swi khutaziwi;
- Ku fanele ku boxiwa swivangelo loko xikombelo xa xikweleti xi nga amukeriwi;
- Ku tlakusa mpimo wa xikweleti ku endlwa hi ndlela leyi lawulekeke;
- Ku lombisa hi vusopfa a swi amukeleki;
- Ntswalo ni swikoxo eka mintwanano hinkwayo, ku katsa swikweleti leswitsongo;
- Tihuvo ta swikweleti ti lawuriwa hi nawu naswona valombi va ni mfanalo yo amukela rhekhodo ya mahala eka tihuvo leti kan'we hi lembe;
- Ku tsundzuxiwa hi ta swikweleti hi xikongomelo xo hunguta mali leyi hakeriwaka hi lava tikeriwaka hi ku hakela.

Xana Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka u tirha yini?

Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka u fanele:

- Ku endla ndzaviselo wa bindzu ra vulo mbisi ni ku xiyisisa ku fikeleriwa ka xikweleti ni ntsengo wa xikweleti ni ku twisisa swivangelo leswi sivelaka ku nyikiwa xikweleti, ku bindzula khwatsi ni ku sirhelela mulombi;
- Ku amukela ni ku kambisisa swivilelo ni ku tiyisisa leswaku timfanalo ta mulombi ta sirheleriwa, ni
- Ku sindzisa Nawu ni ku teka goza ehenhleri ka mabindzu lama wu tlulaka.

Xana Huvo ya Rixaka ya Vaxavi i yini?

Huvo leyi i nhlango lowu tiyimeleke lowu nga lawuriwika hi Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka. Huvo ya vumbiwa hi Mutshamaxitulu ni swirho swin'wana swa kwalomu ka 10.

Huvo yi yingisa milandzu ya ku tluriwa ka Nawu kutani yi nga ha humesa nxupulo lowu landzelaka hi ku ya hi Xiyenge 150, hi xik. ku yimisanyana kumbe ku sula ntsariso wa loyi a tsarisiweke, yi koxa ku hakeriwa ka mulombi mali yo karhi leyi thandlekeriweke ku tlula mpimo, yi koxa ndzihiso ni ku nyika swintshunxo eka valombi ni swin'wana.

3

Bajete Ya N'hweti Ni N'hweti Ya Ndyangu

	Muholo		
	Leyi Languteriweke	Leyi Nga Kona	Ku Hambana
Muholo			
Muholo Wa Nghamu			
Bonasi			
Ntswalo			
Mali Yo Vekisa			
Ntsengo			
	Swixaviwa		
Rhente/Xikweleti Xa Yindlu			
Ndzindzakhombo			
Petirolo/Sevhisi			
Swikoxo Swa Bangi			
Grozari			
Swiambalo			
Nhlaysion'wana			
Gezi			
Vuhungasi			
Mali Yo Lombisa			
Nhlaysomali			
Vutshunguri/Meno			
Riqingho			
Ntsengo			

Hi nga tihlanganisa njhani ni Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka?

- **Riqingho ro nhlango:** 0860 627 627 kumbe 0860 NCR NCR
- **Timhaka ta ntsariso:** (011) 554 2600
- **Imeyili:**
- **ya kuma rungula/vuxokoxoko:** info@ncr.org.za
- **ya Swivilelo hi ku Angarhela:** complaints@ncr.org.za
- **ya Swivilelo swa Xitsundzuxo xa Swikweleti:** dccountains@ncr.org.za
- **Ndzetelo/dyondzo ya vaaki:** workshops@ncr.org.za
- **Websayiti:** www.ncr.org.za

4

Xana valombi va pfuniwa njhani?

Valombi va nga ya eka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka ku tsundzuxiwa kumbe ku pfuniwa hi vulombisi byihi ni byihi lebyi nga ehansi ka Nawu wa Swikweleti wa Rixaka. Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka a nga ha tlhela a pfuna valombi hi ta Huvo ya Swikweleti kumbe rungula ro lombisa ni switsundzuxo swa swikweleti.

Valombi va nga ha tlhela va tihlanganisa ni vayimeri lava tirhanaka ni swivilelo swo karhi:-

- The Ombudsman for Banking Services (0860 800 900) u tirhana ni swivilelo leswi khumbaka tibangi;
- The Credit Information Ombudsman (0861 662 837) u tirhana ni swivilelo leswi khumbaka tihuvo ta swikweleti kumbe rungula ra huvo ya xikweleti;
- The Provincial Consumer Affairs Directorates u tirhana ni swivilelo swa valombi hi ku angarhela.

Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka u tirhisana ni Provincial Consumer Affairs Offices, Banking Ombudsmans na Credit Information Ombudsman ku tiyisisa leswaku valombi va pfuniwa khwatsi.

Hi byihi vulombisi lebyi nga ehansi ka Nawu?

- Mali leyi lombiwaka ni tibangi leti kolotisaka, ku katsa ni tibondho, vulombisi bya overdraft, makhadi ya xikweleti, ku xava movha hi xikweleti ni ku lombisa mali hi wexe;
- Ku xava fanichara hi xikweleti, tiakhawunti ta swiambalo ni mixaka yin'wana ya swikweleti swa le switolo;
- Malintsongo yo lombisa ni ku lombisa hi ku vekisa nhundzu;
- Muxaka wihi ni wihi wa xikweleti lowu nyikiwaka mulombi.

Ndzulamiso wa Nawu wa Swikweleti wa Rixaka wu vula yini eka mulombi?

Ndzulamiso wa Nawu wa Swikweleti wa Tiko wa No.19, wa 2014 ni Swilelo wu kanela timhaka to hlaha, ku katsa:

Ku susa rungula ro thyakisa vito loko munhu se a hakerile

- loko se u hetile ku hakela xikweleti xa wena, kutani mulombisi u fanele a kombisa rungula rero eka tihuvo ta swikweleti hinkwato leti tsarisiweke ku nga si hela masiku ya 7.
- Tihuvo ta swikweleti ti fanele ti susa rungula ro thyakisa vito ku nga si hela masiku ya 7 endzhaku ko tivisiwa hi mulombisi ku komba leswaku u xi hakele hinkwaxo xikweleti xa wena.
- loko mulombisi a tsandzeka ku tsala rungula rero ku komba leswaku mulombi u hetile ku hakela, kutani mulombi a nga ha yisa xivilelo eka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka.

5

Ndlela leyintshwa yo kambela loko munhu a ringanela ku lombisiwa

Ku kambela loko munhu a ringanela ku lombisiwa swi vula yini?

Lowu i nkambelo kumbe vulavisisi lebyi tirhisiwaka hi mulombisi ku vona loko mulombi a ta swi kota ku nyikiwa xikweleti ivi a kota ku hakela handle ko tikeriwa.

- Ku kambela loko munhu a ringanela ku lombisiwa ku endlwa hi valombisi hinkwavo.
- Valombisi va boheka ku kambela loko munhu a ta swi kota ku hakela a nga si lombiwa.
- Mulombi u boheka ku nyika vumbhoni lebyi faneleke ni ku paluxa rungula eka mulombisi leswaku mulombisi a endla nkambisiso lowu faneleke.
- Mulombisi u fanele a teka magoza lamanene yo tiyisisa leswaku mulombi u twisisa timfanelo, vutihlamuleri, makhombo ni swikoxo \ leswi fambisana ni ntwanano wa xikweleti.

Ku kambisisa khwatsi xiyimo xa timali xa mulombi, mulombisi u fanele:

- A tekela enhlokweni muholo hinkwawo wa mulombi, mali leyi kokiwaka nkarhi ni nkarhi, mali ya switirhisiwa swa siku ni siku ni tihakelo tin'wana ta swikweleti.
- A kombela switatimendhe swa le bangi swa kwalomu ka tin'hweti tinharhu kumbe swilipi swa muholo (swa ximfumo kumbe kopi yi hlambanyisiweke).
- Ku langutisisa matimu ya mulombi yo hakela swikweleti.
- Ku endla ndzavisiso lowu hi masiku ya 7 ya ntirho emahlweni ko lombisa kumbe ku engetela mpimo wa xikweleti xa mulombi, kumbe ku nga si hela masiku ya 14 eka swikweleti swa tiyindlu.

Loko mulombi a nga tsakisiwi hi mbuyelo wa ndzavisiso, a nga ha yisa xivilelo eka mulombisi kutani endzhaku ka sweswo mulombi a nga hundzisa xivilelo xakwe eka Mulawuri wa Swikweleti wa

Rixaka loko a nga tsakisiwi hi mbuyelo wa endlelo ra mulombisi.

Xikweleti lexi hundzeriweke hi nkarhi kumbe "xa khale" hi loko:

- Emalembeni manharhu lama hundzeke mulombisi a tsandzeka ku ku yisa ekhoto hikwalaho ka xikweleti lexi.
- Emalembeni manharhu lama hundzeke u nga kalanga u pfumela xikweleti xexo hi nomu kumbe hi ku tsala; naswona
- U nga si tshama u hakela kumbe u tshembisa ku hakela xikweleti lexi saleke.

6

Xiya leswaku: Loko u endle hi ku ya hi leswi nga laha henhla swi vula leswaku xikweleti xexo xi hundzeriweke hi nkarhi. Hi nawu a wu boheki ku hakela xikweleti xexo kutani a xi nge tlheli xi pfuxiwa.

Hi tih timfanelo ta wena?

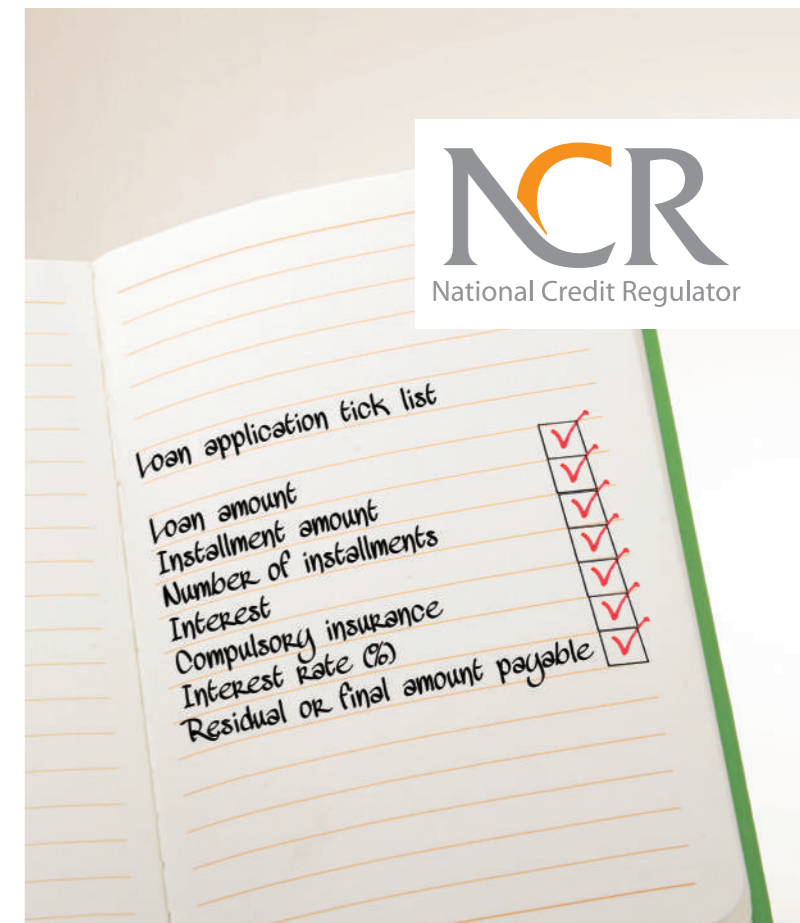
- U ni mfanelo yo kombela vumbhoni bya hakelo yo hetelela ya xikweleti.
- U ni mfanelo yo kombela vumbhoni bya papila ro vitaneriwa ekhotso hi xikweleti xo karhi.
- U ni mfanelo yo tivisa mulondzi wa xikweleti leswaku hi nawu a wu boheki ku hakela xikweleti lexi hundzeriweke hi nkarhi.
- Loko u n'wi tivisa mulondzi wa xikweleti leswaku xikweleti xi hundzeriweke hi nkarhi nileswaku hi nawu a wu boheki ku xi hakela, kutanimulondzi wa xikweleti u fanela tshika ku ku londza

Loko mulondzi wa xikweleti a tshamela ku ku londza xikweleti lexi hundzeriweke hi nkarhi kumbe a ku tshikilela kumbe a ku tikisela vutomi endzhaku ko n'wi tivisa leswaku xikweleti xexo xi hundzeriweke hi nkarhi, kutani u nga yisa xivilelo eka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka.

7

Always make sure your credit providers disclose all credit application costs.

For more information call 0860 627 627 | www.ncr.org.za